

пригора. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 440 с.

5. *Цивільне право України*: підручник: у 2-х кн. [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – Кн. 1. – 864 с.

6. *Договор в народном хозяйстве (вопросы общей теории)* / [М. К. Сулейманов, Б. В. Покровский, В. А. Жакенов и др.]; отв. ред. М. К. Сулейманов. – Алма-Ата, 1987. – 223 с.

7. *Бородовський С. О.* Укладення, зміна і розірвання договору в цивільному праві України: монографія / Станіслав Олександрович Бородовський. – Івано-Франківськ, Нова зоря. – 2008. – 141 с.

8. *Цивільне право України*: Академічний курс : підруч. : у 2-х томах / [За заг. ред. Я. М. Шевченко]. – Загальна частина. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 520 с.

9. *Сібільов М.* Базові моделі регулювання договірних відносин за новим Цивільним кодексом України / Микола Сібільов // *Українське комерційне право*. – К., 2003. – № 4. – С. 17–21.

10. *Кодифікація приватного (цивільного) права України* / За ред. А. Довгерта. – К.: Український центр правничих студій,

2000. — 336 с.

11. *Иоффе О. С.* Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М.: Госюриздат, 1975. – 880 с.

12. *Верб С. А.* Типовые и примерные договоры как средство правового регулирования общественных отношений / С. А. Верб // *Договорная дисциплина в советском гражданском праве*. – Свердловск, 1985. – С. 144–152.

13. *Погрібний С. О.* Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: монографія / Сергій Олександрович Погрібний. – К. : Правова єдність. – 2009. – 304 с.

14. *Корецький А. Д.* Договорное право России. Основы теории и практика реализации. / А. Д. Корецкий. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2004. – 528 с.

15. *Словник синонімів української мови*: в 2-х т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 1. – 1040 с.

16. *Луць В. В.* Контракты у підприємницькій діяльності: навч. посібник – 2-е вид., стер. / В. В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 560 с.

This article is devoted to research of theoretical and legal problem connected with the contract conception construction as the law form realized the civil law capacity of the juridical persons in it.

В статтє досліджують теоретико-правові питання, пов'язані з визначенням сутності договору як правової форми, у якій реалізується громадянська правосуб'єктність юридических осіб.

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Тверезенко О. О.,

завідувач сектору комерційних позначень НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Статтю присвячено визначенню місця організації колективного управління в процесі реалізації виключних майнових прав на об'єкти авторського права та суміжних прав авторами та іншими суб'єктами права інтелектуальної власності. Аналізується національне та зарубіжне законодавство, міжнародно-правові акти, висвітлюються питання історії виникнення та розвитку організації колективного управління, визначається їх правовий статус.

Ключові слова: організація колективного управління правами (ОКУ), посередник, суб'єкти авторського права і суміжних прав, автор, користувачі об'єктів авторського права і суміжних прав, право на використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Здійснення класифікації договорів дає можливість не лише виділити риси чи істотні ознаки того чи іншого договору, а й визначити його місце в системі цивільно-правових відносин, оскільки правильно побудована класифікація сприяє систематизації накопичених знань, забезпечує належне використання термінів, усуває неоднозначність правозастосування [1, с. 321–322]. Класифікація договорів дає змогу учасникам цивільного обороту досить легко виявляти найбільш суттєві властивості договору та звертатись у практичній діяльності до такого договору, який найбільш відповідає їхнім потребам [2, с. 594].

Поділяючи думку Л. К. Веретельник, слід констатувати, що питання класифікації та систематизації договорів вже тривалий час є дискусійним і неоднозначним в цивілістичній доктрині. Це пов'язано з їх складною структурою та значною кількістю їх різновидів [3, с. 57].

Загальні аспекти класифікації цивільно-правових договорів досліджували, зокрема, такі вітчизняні цивілісти як А. Т. Бабаскін, І. Г. Бабич, С. М. Бервено, Л. К. Веретельник, В. В. Луць, Р. А. Майданік, А. А. Пушкін, В. М. Самойленко, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка та іноземні цивілісти, зокрема А. А. Амангельди, М. І. Брагінський, В. В. Вігрянський, Т. І. Ілларионова, О. С. Иоффе, Н. Д. Єгоров, А. Д. Корецький, Ю. В. Романець, Л. А. Руднева, Е. А. Суханов.

Проблематику ж систематизації та класифікації договорів у сфері інтелектуальної власності вивчали такі вітчизняні

та іноземні цивілісти як А. А. Амангельди, Ю. Л. Бошицький, В. С. Дмитришин, О. М. Мельник та О. А. Рузакова.

Метою даної статті є:

– визначення загальних принципів та підходів до класифікації цивільно-правових договорів, тобто поділ договорів на певні види, інші класифікаційні утворення (типи, підтипи, підвиди тощо);

– дослідження доктринальних засад групування договорів залежно від правових наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин;

– здійснення систематизації договорів у сфері інтелектуальної власності.

Загальні принципи та підходи до класифікації цивільно-правових договорів.

В основу більшості наукових класифікацій договорів закладається або економічний, або юридичний критерій, або поєднуються перший та другий.

У цивілістичній доктрині класифікація договорів проводиться за різними ознаками (критеріями) залежно від поставленої мети.

Як слушно зазначає С. М. Бервено, пріоритетною вважається практична значущість поділу договорів на види, яка полягає, перш за все, в можливості нормативного закріплення їх суттєвих видових ознак і, як результат, – у забезпеченні одноманітного застосування договорів із відповідними характерними рисами.

Відомі вітчизняні цивілісти, зокрема Є. О. Харитонов та І. Г. Бабич, зазначають, що класифікацію можна здійснювати з урахуванням їх належності до певного типу, виду або змішаного договору [4, с. 108].

На думку О. С. Іоффе, договірний тип суспільних відносин виділяється за специфікою матеріальних відносин, що опосередковуються договором, або низкою юридичних умов, об'єктивно необхідних для утворення даного договірного зобов'язання. Достатньо будь-якої з двох вищезазначених передумов, щоб відповідні зобов'язання утворили самостійний тип договору.

Якщо ж укладений договір опосередковує два або більше різнорідних відносин та об'єднує умови, об'єктивно необхідні для формування зобов'язань різних типів, він стає змішаним договором [5, с. 37].

У межах одного типу договору існують різні види договорів. Визначити вид договору – означає виділити в межах одного договірного типу такі договори, які одночасно із загальними рисами, притаманними даному типу, містять специфічні особливості, що характеризують суб'єктів договірних правовідносин, предмет договору, підстави виникнення, зміст договірних правовідносин тощо. Вид договору – це основа системи договорів. У межах окремих видів цивільно-правових договорів можуть розрізнятися договори, які містять у собі такі особливості, які надають можливість виділити в межах одного виду договорів низку підвидів (різновидів) цивільно-правових договорів [6, с. 355–362].

Як слушно зазначає Л. К. Веретельник, систематика договорів здебільшого викликана такими критеріями як: мета її проведення, рівень законодавчого забезпечення як об'єктивного критерію та кваліфікація особи, яка її проводить.

Цивільно-правові договори можна поділити на дві групи: визначені у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) і ті, що залишились поза його межами. Деякі договори взагалі законодавчо не врегульовані і тому регулюються виключно домовленістю сторін [3, с. 58–59] із додержанням загальних засад цивільного законодавства (ч. 1 ст. 6 ЦК України).

Для класифікації договорів у доктрині цивільного права традиційно застосовують два способи – дихотомії та спрямованості зобов'язання, яке породжується договором [1, с. 222].

Як правило, критеріями класифікації договорів виступають дихотомічного характеру властивості (поділ на два протилежні за значенням елементи), притаманні переважній більшості договорів.

Найбільше значення для класифікації цивільно-правових договорів має дихотомія, яка заснована на одній із трьох підстав: розподіл зобов'язань між сторонами, наявність зустрічного задоволення, момент виникнення договору. Використання зазначених підстав дає змогу виділити відповідно три групи договорів: односторонні та двосторонні, оплатні та безоплатні, реальні і консенсуальні [7, с. 266].

Щодо договорів у сфері інтелектуальної власності, зазвичай всі договори є двосторонньо-зобов'язальними, оплатними та консенсуальними [8, с. 162].

Крім того, договори можна поділити залежно від:

– сфери суспільних відносин, яку вони регулюють (майнові та організаційні);

– юридичної спрямованості на досягнення мети (основні та попередні);

– підстав укладання договору (вільні і обов'язкові);

– того, хто може вимагати виконання договору (договори, що укладаються на користь їх учасникам, та договори на користь третьої особи);

– визначеності предмета виконання (однооб'єктні та альтернативні) [9, с. 228–232].

Подібний підхід до класифікації договорів поділяє й Н. Д. Сторов, додатково виокремлюючи взаємопогоджені договори та договори приєднання [2, с. 594–602].

Погоджуючись з наведеною вище класифікацією договорів, Л. К. Веретеньок також доводить, що цивільно-правові договори можна поділити залежно від рівня врегульованості на поймаєні та непоймаєні.

Поймаєними є договори, які змодельовані законодавцем, і в разі виникнення спору суд може звернутися до закону з метою встановлення відповідності їх змісту вимогам законодавства. Відтак, поймаєні договори у національному праві за рівнем їх визначеності можуть бути поділені на ті, що 1) закріплені ЦК України; 2) закріплені іншими кодифікованими актами цивільного законодавства; 3) закріплені поточними законами; 4) закріплені підзаконними актами.

Непоймаєні договори – це така група договорів, що не отримали свого нормативно-правового врегулювання та не передбачені актами цивільного законодавства, а є результатом волевиявленням їх сторін. У деяких випадках, залежно від характеру суспільних відносин, юридична природа таких договорів буває неоднозначною.

Л. К. Веретеньок також поділяє договори залежно від:

– засад участі сторін в узгодженості умов договору;

– темпоральної ознаки.

Перший чинник надає можливість класифікувати договори на взаємопогоджувальні та договори приєднання, а другий – на миттєві (виконуються в момент їх укладання) та строкові (наприклад річні) і довгострокові [10, с. 61, 67].

Крім того, деякі цивілісти, зокрема А. Ю. Бабаскін, С. М. Бервено та Р. А. Майданик виділяють фидуціарні правочини (від лат. *fiducia* – довіра). Фидуціарні правочини характеризуються наявністю між його сторонами особисто довірчих відносин. Прикладом фидуціарного правочину є договір доручення та довіреність. Втрата довіри у відносинах сторін за фидуціарним правочином дає право будь-кому з них відмовитись від нього. До того ж, законодавець надає право довірчелю або повіреному відмовитись від договору доручення у будь-який час (ч. 2 ст. 1008 ЦК України) [11, с. 339].

Вищезазначені критерії класифікації договорів способом дихотомії можуть бути застосовані до договорів у сфері інтелектуальної власності.

Класифікація договорів залежно від правових наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин. Заслуговує на увагу багаторівнева класифікація М. І. Брагінського та В. В. Вітрянського, за якою договори об'єднуються у певні групи, при цьому кожний наступний рівень відображає особливості попередніх. На першому рівні всі договори поділені на чотири групи за їх метою на: 1) передачу майна, 2) виконання робіт, 3) надання послуг 4) заснування різноманітних товариств. На другому рівні кожна з цих груп, у свою чергу, має підрівні, договори, в яких містяться притаманні їм специфічні ознаки та особливості.

У процесі класифікації договорів на такі групи, в одну й ту саму групу разом з певним типом договорів, якому присвячено окрему главу ЦК України, ввійдуть й всі інші види відповідного типу договорів, яким, у свою чергу, присвячено окремих параграф даної глави. Наприклад, першу групу можуть складати договори під загальною назвою «купівля-продаж», яка, в свою чергу, може бути поділена на такі договори: роздрібна купівлі-продаж, поставка (включаючи поставку товарів для державних потреб та контракцію), енергопостачання, продаж нерухомості (включаючи продажу підприємств). Друга група охоплює окремі види підряду – побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на виконання проектних та дослідних робіт, підряд для державних потреб, а для третьої групи разом з зберіганням – зберігання на товарних складах та спеціальні види зберігання. Нарешті, щодо четвертої групи йдеться про різні види засновницьких договорів [7, с. 270–279].

С. М. Бервено та Р. А. Майданик вважають, що поділ договорів залежно від їх мети (договори, спрямовані на передачу майна у власність, договори про передачу майна у користування тощо) обумовлюють приналежність відповідних договорів до певного типу. Категорія «тип» має застосовуватись для позначення найбільш повної групи договорів, які мають ідентичну спрямованість. У свою чергу, в межах кожного типу договорів формується певна група (підтип) договорів (купівлі-продажу, майнового найму підряду тощо) [1, с. 223, 325].

Підтримуючи такий поділ договорів, виникає потреба детальніше зупинитись на аналізі зазначеної класифікації договорів та дослідити врахування українськими та іноземними цивілістами особливостей договорів у сфері інтелектуальної власності під час побудови зазначеної класифікації.

Аналіз праць українських та іноземних цивілістів дає підставу стверджувати, що деякі з них не враховують договори у сфері інтелектуальної власності під час здійснення такої класифікації, серед них С. М. Бервено [9, с. 334]. У той же час інші цивілісти об'єднують у самостійні групи лише деякі договори, що регулюють зазначену сферу правовідносин.

Так, В. В. Луць, взявши за основу критерій групування договорів залежно від правових наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин, виділяє такий тип цивільно-правових договорів як договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції тощо) [12, с. 25].

Запропоновану В. В. Луцем класифікацію договорів підтримують Є. О. Харитонов та І. Г. Бабич [5, с. 108–109]. Проте, виходячи з вищенаведеного, у зазначеній класифікації договорів не були враховані інші договори у сфері інтелектуальної власності, зокрема, договори, на підставі яких передаються (відчужуються) майнові права інтелектуальної власності.

До того ж, аналіз змісту підручника «Цивільне право» за редакцією Є. О. Харитонова [5, с. 830] свідчить про те, що його автори віднесли договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності до нетипових цивільно-правових договорів.

Дещо інша класифікація цивільно-правових договорів залежно від мети договору була запропонована Л. К. Веретельник. В одному монографічному дослідженні зазначена класифікація налічує 11 типів договорів [3, с. 69–71].

У іншому своєму монографічному дослідженні Л. К. Веретельник, виходячи з формального критерію – розміщення договорів у ЦК України та підтримуючи тезу про типи договорів, виділяє 14 їх видів [13, с. 11–12]. Що стосується сфери інтелектуальної власності, то, враховуючи класифікацію Л. К. Веретельник, можна зробити висновок, що вона виділяє такі типи договорів у зазначеній сфері:

– договори про створення та використання результату творчої діяльності (літературного чи сценарного замовлення, художнього замовлення, постановчий, виконавський);

– договори про надання майнових прав на використання результату творчої діяльності (ліцензійний договір, договір ноу-хау, концесійні, інжинірингу).

Водночас до класифікації Л. К. Веретельник не увійшли договори, за якими відчужуються майнові права інтелектуальної власності.

Звертає на себе увагу той факт, що наявні доктринальні дослідження проблематики класифікації цивільно-правових договорів свідчать про те, що залишилось поза увагою науковців все різноманіття типів договорів у сфері інтелектуальної власності. Наприклад, Л. К. Веретельник, Є. О. Харитонов та І. Г. Бабич у своїх запропонованих класифікаціях не враховують групу договорів щодо передавання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності.

Враховуючи вищезазначене, класифікацію договорів залежно від наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин, було б доцільно доповнити ще одним типом договорів – договорів щодо передавання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності (договори про передавання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності, договори про розподіл майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності тощо).

Класифікація договорів залежно від сфери регулювання суспільних відносин. Систематизація договорів у сфері інтелектуальної власності. У цивілістичній доктрині договори класифікують і за сферою регулювання суспільних відносин [3, с. 72, 74] на: господарські (гл. 20 Господарського кодексу України), інвестиційні (ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), банківські (Закон України «Про банки і банківську діяльність»), зовнішньоекономічні (ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»), сімейні (ст. 9 Сімейного кодексу України), договори у сфері інтелектуальної власності (щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності) (гл. 75 та 76 ЦК України) тощо.

Договірні зобов'язання, об'єктом яких є майнові права інтелектуальної власності, належать до особливого виду зобов'язань. Їх специфіка обумовлена юридичною природою зазначених прав, що відрізняються від інших майнових прав – зобов'язальних, речових та корпоративних, яка, у свою чергу, обумовлена особливостями самих майнових прав інтелектуальної власності – результатів творчої діяльності та засобів індивідуалізації.

Враховуючи мету нашого дослідження, виникає запитання: які ж види цивільно-правових договорів у сфері інтелектуальної власності передбачені чинним законодавством та правозастосовною практикою?

Погоджуючись з думкою Є. Ш. Гареева [5, с. 651], слід констатувати, що права суб'єкта інтелектуальної власності щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є одним з його основних повноважень.

Важливість таких прав та специфіка об'єктів інтелектуальної власності як предметів відповідних договорів сприяли виокремленню договорів у сфері інтелектуальної власності в окрему гл. 75 ЦК України. Крім того, питанню щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності присвячено інші положення ЦК України, зокрема, гл. 76 цього Кодексу, ст. 429 та 430 тощо.

Так, відповідно до ст. 1107 ЦК України [14] розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів:

- 1) ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійного договору;
- 3) договору про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- 5) іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Стосовно інших договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, то до них слід віднести, зокрема, такі:

– договір про розподіл майнових прав інтелектуальної власності на службові об'єкти інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 429 ЦК України);

– договір про передачу майнових прав інтелектуальної власності у співвласність від одного співвласника до іншого співвласника (п. 1.8 Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстрів відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг [21], п. 1.7 Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) [22] тощо);

– договір застави майнових прав інтелектуальної власності (ч. 3 ст. 424 ЦК України).

Як зазначає В. Є. Макода [9, с. 902], [15, с. 1010], «...майнові права на твір можуть бути предметом укладання договору купівлі-продажу (ч. 2 ст. 656 ЦК України), договору міни (ст. 716 ЦК України), договору дарування (ч. 2 ст. 718 ЦК України) тощо...». У наведених В. Є. Макодою статтях ЦК України йдеться про купівлю-продаж майнових прав, правове регулювання міни та дарування майнових прав відповідно.

Викликає заперечення вищенаведене твердження В. Є. Макоди, на тій підставі, що:

– терміни «майнові права» та «майнові права інтелектуальної власності» є різними за свої правовим змістом [16, с. 58–59];

– відносини щодо передання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності регулюються відповідним договором (ст. 1113 ЦК України), який може бути як платний так і безплатний, на що звернув увагу В. С. Дмитришин у своєму дослідженні [17, с. 69].

При цьому відповідні положення ЦК України, які визначають вимоги до договорів міни та дарування, можуть застосовуватись за аналогією закону, оскільки спеціальним законодавством України не врегульовані правовідносини щодо міни майнових прав інтелектуальної власності або дарування таких прав.

Дещо інший підхід щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (виключними правами) запропонований російським законодавством. Наприклад, згідно зі ст. 1233 ЦК Російської Федерації (далі – ЦК РФ) правовласник може розпоряджатись належним йому виключним правом на результат інтелектуальної діяльності чи на засіб індивідуалізації будь-яким способом, що не суперечить закону та змісту такого виключного права, у тому числі шляхом його відчуження за договором іншій особі (договір про відчуження виключного права) чи надання іншій особі права використання відповідних результатів інтелектуальної діяльності чи засобів індивідуалізації в обумовлених договором межах (ліцензійний договір).

Одночасно із названими двома видами договорів ЦК РФ до договорів щодо розпорядження виключними правами відносить й договір застави (ч. 5 ст. 1233) та договір авторського замовлення (ст. 1288) [18, с. 25, 78–79].

Керуючись положеннями російського законодавства, О. А. Рузакова до договорів у сфері інтелектуальної власності відносить такі їх типи:

- авторські договори, включаючи договір замовлення;
- договори щодо передання суміжних прав;
- патентно-ліцензійні договори на об'єкти промислової власності;
- договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт;
- договори комерційної концесії (франчайзингу);
- договори про передачу ноу-хау [19, с. 25].

З метою класифікації та систематизації договорів у сфері інтелектуальної власності було б доцільно звернутися до загальноприйнятих критеріїв цільової спрямованості. Саме на це звернув увагу А. А. Амангельди [8, с. 148], зазначивши, що вони більш повно враховують як сутність самих договорів, так і зміст даних договорів.

На думку В. С. Дмитришина, за загальною правовою природою усі правочини щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можна поділити на правочини, згідно із якими відчужуються майнові права інтелектуальної власності (або частина таких прав), тобто повністю передаються такі права та правочини, згідно із якими передаються майнові права інтелектуальної власності (або частина таких прав) у тимчасове користування (ліцензія та ліцензійний договір) [20, с. 34]. При цьому В. С. Дмитришин до договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності відносить:

- договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- договір щодо передання майнових прав на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору;
- договір щодо передання майнових прав на об'єкт, створений на замовлення;
- установчі договори щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності як внесків до статутного фонду господарських товариств;
- договір застави [20, с. 43–61].

Крім того, до договорів у сфері інтелектуальної власності належать також договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт та договір комерційної концесії (франчайзинг) [21, с. 411–441], хоча зазначені договори і виділені у окремі глави (гл. 62 та 76 ЦК України та гл. 16 ГК України).

Дещо іншу позицію займає Ю. Л. Бошицький, вказуючи на те, що договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності утворюють дві самостійні групи. Це договори, які сприяють створенню об'єкта права інтелектуальної власності, і договори щодо розпорядження майновими правами на вже створені об'єкти права інтелектуальної власності. Традиційно зазначені договори поділяють і за змістом, тому їх можна поділити на кілька груп. До першої групи належать договори щодо наукової, літературної, художньої та мистецької діяльності та договори, пов'язані з виконавчою діяльністю, виробництвом відео- і фонограм, сферою мовлення. До третьої групи належать договори у сфері індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. І, нарешті, до четвертої – договори, які стосуються управління майновими правами авторів на колективній основі, договори на представництво суб'єктів права інтелектуальної власності тощо. Ці договори є супутніми до договорів у сфері інтелектуальної власності [22, с. 370].

Подібної класифікації дотримується і О. М. Мельник: «основні договори у сфері інтелектуальної діяльності можна поділити на договори, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності, і на договори, що регулюють порядок використання об'єктів інтелектуальної власності».

Зазначені договори О. М. Мельник поділяє за змістом інтелектуальної діяльності на:

- договори у галузі наукової, літературної, художньої та мистецької діяльності;
- договори, пов'язані із використанням об'єктів суміжних прав – виконавської діяльності, виробництва фонограм, відеограм та сфери мовлення;
- договори, що стосуються науково-технічної діяльності (договори на створення об'єктів промислової власності, а також договори на їх використання);
- договори на використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг;
- супутні договори, що стосуються інтелектуальної діяльності. До них належать договори на управління майновими правами авторів на колективній основі, договори на представництво суб'єктів права інтелектуальної власності тощо [22, с. 363].

Виходячи із вищевказаної класифікації, О. М. Мельник окремо не виділяє групу договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності.

Не можна оминати увагою дослідження українських цивілістів – О. А. Підпригора та І. А. Безклубого щодо авторських договорів та договорів про використання об'єктів промислової власності. Проте вони не досліджують договори щодо передання (відчуження) майнових прав на об'єкти промислової власності [23, с. 258].

Законодавством України закріплено значний перелік договорів у сфері авторського права та суміжних прав. Так, Законом України «Про авторське право і суміжні права» передбачено такі договори:

- договір про розподіл майнових прав на службовий твір (ст. 16 Закону);
- договір між співавторами твору (ст. 13 Закону);
- договір про передачу (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права (ст. 31 Закону);
- договір про передачу виключного (невиключного) права на використання об'єктів авторського права (ст. 32 Закону);

- договір замовлення (ст. 33 Закону);
- договір про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав (ст. 48 Закону);
- договір між організацією колективного управління та особою, яка використовує об'єкти авторського права і суміжних прав (ст. 32, 48 Закону);
- договір про виплату відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах та відеограмах (ст. 42 Закону);
- договір про виплату винагороди за використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань (ст. 43 Закону);
- інші договори у сфері авторського права і суміжних прав [24].

Крім того, Законом України «Про видавничу справу» передбачено укладання видавничого договору (ст. 17, 20 цього Закону) [25].

Деякі фахівці у сфері інтелектуальної власності, зокрема О. А. Підпригора, Ю. Л. Бошицький, О. М. Мельник та О. А. Рузакова виділяють авторські договори як самостійну групу договірних зобов'язань, що мають певні особливості. Передусім, суб'єктами цих договорів, з одного боку, завжди є автор (співавтор) або їх правонаступники, а з іншого – як правило, певна організація, що може використовувати твір, обумовленим у договорі способом.

Доцільно зазначити, що увагу до договорів у сфері авторського права приділяли ще за радянських часів. Так, відомі радянські вчені Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц досліджували особливості таких цивільно-правових договорів як видавничий договір, постановчий договір та кіносценарний договір ще у 60-х роках минулого століття [26, с. 161–269]. Тієї ж точки зору притримувався і Е. П. Гаврилов [27, с. 56–103].

Згідно з ЦК УРСР 1963 року (ст. 500 та 501) автору або його правонаступнику надавалось право укласти авторський договір на використання твору з відповідною організацією.

При цьому радянський законодавець виділяв два види авторських договорів:

- авторський договір про передачу твору для використання;
  - авторський ліцензійний договір.
- До авторських договорів про передачу твору для використання належать:
- договір про видання або перевидання твору в оригіналі (видавничий договір);
  - договір про депонування рукопису;
  - договір про публічне виконання неопублікованого твору (постановочний договір);
  - договір про використання неопублікованого твору в кінофільмі чи телевізійному фільмі (сценарний договір), в радіо- чи телевізійній передачі;
  - договір про створення твору образотворчого мистецтва з метою публічного виставлення (договір художнього замовлення);
  - договір про використання у промисловості неопублікованого твору декоративно-прикладного мистецтва;
- а також інші договори про передачу творів літератури, науки чи мистецтва для використання будь-яким іншим способом [28].

О. А. Підпригора виділяє такі види авторських договорів:

- видавничі договори;
- договір про депонування рукопису;
- постановчий договір;
- сценарний договір;
- договір художнього замовлення;
- договір про створення аудіовізуального твору;
- договори про передачу (відступлення) виключних майнових авторських прав;
- договір про передачу права на використання твору;
- авторський договір про видання твору своїм коштом;
- договори про використання об'єктів суміжних прав;
- договори про управління майновими правами авторів [23, с. 226–250].

Водночас чинна редакція ЦК України, а саме гл. 75, не використовує термін «авторський договір».

До прийняття 4 книги ЦК Російської Федерації авторські договори виділяли і деякі російські вчені, зокрема А. П. Сергєєв, який характеризував авторський договір так: «за авторським договором автор передає або зобов'язується передати набувачу свої права на використання твору в межах та на умовах, погоджених сторонами». А. П. Сергєєв вважає, що авторські договори носять цивільно-правовий характер і є самостійним договором серед інших цивільно-правових договорів.

Авторські договори, на думку А. П. Сергєєва, можна класифікувати за двома критеріями – за об'єктом авторського права та за обсягом прав, що передаються за договором. Так, залежно від виду твору, з приводу якого вони укладаються, авторські договори класифікувалися на договори щодо створення та використання літературних, аудіовізуальних, музикальних, архітектурних та інших творів.

За другим критерієм авторські договори поділялися на:

- авторські договори замовлення (коли твір ще не створено) і авторські договори на готовий твір;
- авторські договори на використання обнародованого твору чи не обнародованого твору;
- авторські договори передачі виключних і невиключних прав.

Крім того, А. П. Сергєєв, залежно від сфери культурної діяльності окремо виділяє такі авторські договори: видавничий договір, сценарний договір, постановчий договір, договір про депонування рукописів, договір художнього замовлення, договір про використання у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва, договір про публічне виконання [29, с. 188–192].

Разом з тим на сьогодні законодавча позиція щодо окремлення авторських договорів у окрему групу цивільно-правових договорів змінюється. Так, аналіз книги 4 ЦК РФ, зокрема ст. 1285–1287, свідчить, що стосовно відчуження та використання об'єктів авторського права у зазначеному Кодексі не застосовують термін «авторський договір», натомість у Кодексі закріплено терміни «договір про відчуження виключного права на твір», «ліцензійний договір про надання права на використання твору», «ліцензійний видавничий договір» [18, с. 76–78].

Така концепція ЦК РФ може бути взята за основу в процесі вирішення питання щодо співвідношення термінів «авторський договір щодо надання виключного (невиключного) права на використання» та «ліцензійний договір». Таким чином, можна зробити висновок, що

авторський договір щодо надання виключного (невиключного) права на використання твору є одним з підвидів ліцензійного договору.

При цьому варто зазначити, що наведена вище точка зору в національній цивілістичній доктрині є спірною. Не сприяє остаточному з'ясуванню цього питання й Закон України «Про авторське право і суміжні права» та гл. 75 ЦК України, які є колізійними за своїм змістом, оскільки в зазначеному Законі використовується саме термін «авторський договір», а не «ліцензійний договір». На цій підставі деякі науковці вважають авторські договори самостійним видом договорів у сфері інтелектуальної власності, а не підвидом ліцензійних договорів, про що зазначалось раніше.

Окремо слід зупинитись на висвітленні специфіки договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності.

До договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності законодавець відносить одиниєнний договір, за яким одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ст. 1113 ЦК України).

Крім того, існують різні способи укладання договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності від одного співвласника до іншого співвласника, що не охоплюються положеннями ст. 1113 ЦК України.

Так, законодавством України закріплено відмінний від інших держав світу принцип розподілу майнових прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт інтелектуальної власності між роботодавцем та автором (згідно із ст. 429 ЦК України майнові права на відповідний об'єкт інтелектуальної власності належать спільно роботодавцеві і автору, якщо інше не встановлено договором). Для того, щоб відповідному підприємству отримати всі майнові права на певний службовий об'єктів інтелектуальної власності, необхідно укласти договір з працівником. Цей договір також можна віднести до договорів щодо відчуження майнових прав.

Укладення договору щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності як внесків до статутного фонду господарських товариств за своїм характером та правовими наслідками є відчуження майнових прав інтелектуальної власності відповідному господарському товариству.

Слід зазначити, що група договорів щодо відчуження майнових прав інтелектуальної власності належить до найменш досліджених договорів у сфері інтелектуальної власності. Так, більшість цивілістів взагалі оминає увагою такі договори під час побудови як системи цивільно-правових договорів взагалі, так і системи договорів у сфері інтелектуальної власності зокрема.

Заслуговує на увагу позиція А. А. Амангельди, яка, розглянувши всі основні системи договорів, доходить висновку, що система договорів у сфері інтелектуальної власності заснована на застосуванні критерію їх цільового спрямування та виглядає так:

1) договори про створення об'єктів інтелектуальної власності (договори авторського замовлення, договір про створення службового твору та винаходу, договори на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських та технологічних робіт);

2) договори про передання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності: (договори щодо передачі авторських прав, договори щодо передачі суміжних прав, ліцензійні договори, договори щодо передачі прав на ноу-хау, договір франчайзингу);

3) забезпечувальні договори (договір застави виключних прав);

4) договори щодо надання послуг з приводу виключних прав (договір довірчого управління виключними правами);

5) договори щодо відчуження виключних прав (договір про поступку права на подачу заявки на отримання охоронного документа, договір про поступку права на отримання охоронного документа, договір поступки охоронного документа) [8, с. 157].

Наведена класифікація є багатоступеневою та такою, що враховує усю специфіку договірних відносин у сфері інтелектуальної власності, відтак було б доцільно її взяти за основу для систематизації договорів у сфері інтелектуальної власності, враховуючи положення чинного національного законодавства. Отже, можна запропонувати таку класифікацію договорів у сфері інтелектуальної власності, залежно від правових наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин:

1) договори щодо створення об'єктів інтелектуальної власності (договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт);

2) договори щодо надання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності (ліцензійні договори, договір комерційної концесії (франчайзингу));

3) договори щодо передання (відчуження) майнових прав (договори про передання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності, договори про розподіл майнових прав інтелектуальної власності на службові об'єкти інтелектуальної власності тощо);

4) забезпечувальні договори (договір застави майнових прав інтелектуальної власності);

5) договори щодо управління майновими правами у сфері інтелектуальної власності (договір про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав; договір між організацією колективного управління та особою, яка використовує об'єкти авторського права і суміжних прав; договір про виплату відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах та відеограмах; договір про виплату винагороди за використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Договірне право України*. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с. – С. 321–325.

2. *Громадянське право*: ученик. в 3-х т. Т. 1, перераб. і доп. / под. ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. «Проспект», 2005. – 765 с.

3. *Цивільне право України*: курс лекцій. У 6-ти т. Т. 5. Кн. 2. Договірне право: Загальні положення про договори на передачу майна у власність / Р. Б. Шишка (керівник авт. кол.), Є. О. Мічурін та ін.: За ред. Р. Б. Шишки. – Харків: Еспада, 2006. – 336 с. – С. 57–74.

4. *Цивільне право України*: підручник: У 3-х кн. Кн. 3 / Є. О. Харитонова, І. А. Безклубний та ін.; за ред. проф. Є. О. Харитонова. – Одеса: Юридична література, 2006. – 832 с.

5. *Иоффе О. С.* Обязательственное право. – М. Юрид. лит., 1975. – 880 с. – С. 37.

6. *Хозяйственное право: учебное пособие* / В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков. – М.: Юрид. лит., 1977. – 480 с. – С. 355–362.

7. *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. Книга первая: Общие положения. Изд. 2-е, испр. – М.: «Статус», 1999. – 848 с. – С. 266–279.

8. *Амангельды А. А.* Договоры в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан. Алматы: ИЦ ОФ Интерлигал, 2010. – 344 с. – С. 148–162.

9. *Цивільне право України*. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с. – С. 228–234.

10. *Цивільне право України*: Курс лекцій. У 6-ти т. Т. 5. Кн. 2. Договірне право: загальні положення про договори на передачу майна у власність / Р. Б. Шишка (керівник авт. кол.), Є. О. Мічурін та ін.: за ред. Р. Б. Шишки. – Харків: Еспада, 2006. – 336 с. – С. 61, 67.

11. *Цивільне право України*: Академічний курс: підруч.: у 2-х т. / За заг. ред. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина. – 696 с. – С. 339.

12. *Зобов'язальне право: теорія і практика*. Навч. посіб. Для студентів юридич. вузів і фак. ун-тів / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та інші; за ред. О. В. Дзери. – К. Юрінком Інтер, 1998. – 912 с. – С. 25.

13. *Веретельник Л. К.* Систематизація договорів у цивільному праві: автореф. дис. канд. юридич. наук. – Х., 2007. – 20 с. – С. 11–12.

14. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 № 435-IV (із змінами) // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003 р. – № 40. – Ст. 356.

15. *Договірне право України*. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.: за ред. О. В. Дзери. – К. Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с. – С. 1010.

16. *Тверезенко О. О.* Договір застави майнових прав інтелектуальної власності: загальні положення // Теорія і практика інтелектуальної власності, 2010. – № 2 (52). – Ст. 57–66.

17. *Дмитришин В. С.* Співвідношення договорів розпорядження майном та договорів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності // Теорія і практика інтелектуальної власності, 2010. – № 4 (54). – Ст. 67–74.

18. *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части четвертой (постатейный)*. Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постатейными материалами и практическими разъяснениями. Автор комментариев и составитель – А. Б. Борисов – М.: Книжный мир, 2007. – 288 с.

19. *Рузакова О. А.* Право интеллектуальной собственности / Московская финансово-промышленная академия, М., 2004. – 308 с.

20. *Дмитришин В. С.* Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / Конспект лекцій для студентів спеціальності «Інтелектуальна власність» 7(8). 000002. – К.: «Ін-т. інтел. власн. і права, 2005. – 212 с. – Ст. 34, 43–61.

21. *Право інтелектуальної власності*: Академ. курс: підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін.; За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 672 с. – Ст. 363–441.

22. *Цивільне право України*: академічний курс: підруч.: у 2-х т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 2. – 520 с. – С. 363–370.

23. *Цивільне право України*: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид. допов. і перероб. – К. Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – 640 с. – С. 258.

24. *Закон України «Про авторське право і суміжні права»* в редакції Закону № 2627-III від 11.07.2001 (із змінами) // Відомості Верховної Ради України від 26.10.2001. – 2001 р. – № 43.

25. *Закон України «Про видавничу справу»* від 05.06.1997 № 318/97-ВР (із змінами) // Відомості Верховної Ради України від 08.09.1997. – 1997 р. – № 32.

26. Антимонов Б. С., Флейшиц Е. А. Авторское право. – М.: Юридическая литература. – 1957. – 280 с. – Ст. 161–269.

27. Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар. – М., Юрид. лит., 1988. – 176 с. – Ст. 56–103.

28. Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республі-

ки від 18.07.1963 № 1540-VI (із змінами) // [Електронний ресурс] // Режим доступу до Кодексу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

29. Гражданское право: учебник. в 3-х т. Т. 3, 4-е изд., перераб. и доп. / Под. ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М.: ТК Велби, Изво «Прспект», 2005. – 784 с. – С. 188–192.

The article is sanctified to the location of organizations of collective management in the process of realization of absolute property titles on the objects of copyright and allied rights by authors and other legal of intellectual property subjects. A national and foreign legislation acts, is analyzed, the questions of history of origin and development of organizations of collective management are illuminated, it is determined them legal status.

Статья посвящена определению места организаций коллективного управления в процессе реализации исключительных прав на объекты авторского права и смежных прав авторами и другими субъектами права интеллектуальной собственности. Анализируется национальное и зарубежное законодательство, международно-правовые акты, раскрываются вопросы истории возникновения и развития организаций коллективного управления, определяется их правовой статус.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ ЗА ПРОСТРОЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Пленюк М. Д.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва АПрН України

У статті визначаються поняття та форми відповідальності сторін за договором підряду, зокрема, за прострочення виконання ними договірних зобов'язань.

Ключові слова: замовник, підрядник, строки (терміни), прийняття та оплата робіт, відповідальність за прострочення.

У зобов'язаннях, що виникають з договорів підряду, правами та обов'язками наділяються обидві сторони договору. Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 837 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на власний ризик виконати певну роботу за завданням іншої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові.

Здійснення сторонами своїх суб'єктивних прав та виконання ними суб'єктивних цивільних обов'язків пов'язане з дотриманням певних строків, які встановлені законом, договором, звичаєм ділового обороту, рішенням суду тощо. Дотримання цих строків управомоченою або зобов'язаною особою є важливою умовою нормального розвитку підрядних правовідносин, задоволення матеріальних і духовних потреб його учасників.

Головним обов'язком підрядника за договором підряду є виконання обумовленої договором роботи або її окремих етапів у строки, обумовлені договором (ч. 1 ст. 846 ЦК України). Невиконання цього та інших обов'язків підрядника в обумовлені строки є порушенням зобов'язання (простроченням).

Правові наслідки порушення зобов'язання визначені у ч. 1 ст. 611 ЦК України. У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди.

Прострочення підрядником виконання обов'язків за договором підряду є одним із видів цивільного правопорушення. Відповідно до ч. 2 і 3 ст. 612 ЦК України боржник, який прострочив виконання зобов'язання, відповідає перед

кредитором за завдані простроченням збитки і за неможливість виконання, що випадково настала після прострочення. Якщо внаслідок прострочення боржника виконання втрапило інтерес для кредитора, він може відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків.

Однак зазначені у ч. 1 ст. 611 та частинах 2 і 3 ст. 612 ЦК України правові наслідки порушення (прострочення) боржником зобов'язання не можна визнати вичерпними, оскільки за порушення строків виконання зобов'язання можуть передбачатися й такі правові наслідки як компенсація моральної шкоди, сплата неустойки (штрафу, пені), втрата завдатку або повернення його у подвійному розмірі тощо.

Виникає насамперед запитання: який характер мають правові наслідки прострочення підрядником строків виконання своїх обов'язків за договором підряду? В широкому розумінні правові наслідки порушення (прострочення) боржником зобов'язання розглядаються як санкція цивільно-правового характеру. Зазначаючи, що санкція безпосередньо пов'язана з вимогою певної поведінки, яка міститься у правовій нормі, О. Е. Лейст писав: «В юридичному обов'язку відображено вимогу належної поведінки, а санкція – спосіб державного примусу до виконання (додержання) цієї вимоги, загроза примусом на випадок її порушення» [1, с. 23]. Стосовно цивільно-правових відносин О. О. Красавчиков під санкцією розумів установлену законом міру майнових або інших правових невідгідних для особи наслідків, яка застосовується в разі недодержання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди або за наявності інших передбачених законом підстав [2, с. 13].

Відповідно до ч. 2 ст. 849 ЦК України, якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її в строк стає явно неможливим, замовник має право відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків. Коментуючи ч. 2 ст. 849 ЦК України, І. А. Діковська доходить висновку, що під-